

Michelina Tenace*Cristiani si diventa. Dogma e vita nei primi tre concili*

- Pubblicazioni del Centro Aletti,
Lipa Edizione, Rim, 2013., 264 str.

Ostvarenje ljudskoga spasenja počiva na dva stožera, koji se na prvi pogled čine suprotstavljenima: biti spašen dar je Božji te, istovremeno, plod ljudske suradnje u spasenju. Prenaglasiti jedan od tih dvaju stožera, na način da se važnost drugoga umanjiti, bila bi parcijalna istina, a svaka »deformirana« istina na području vjere približava se herezi. Znamo da većina hereza u povijesti Crkve nisu rođene iz potpuno kriva nauka, nego iz prevrjednovanja jedne »strane« istine. Spasenje je uvijek Božji dar, besplatan i nezaslужen. Ipak, stav s kojim se u čovjeku događa spasenje nije pasivnost. Spasenje traži i omogućuje čovjekovu spasenjsku suradnju u živoj vjeri i konkretnoj ljubavi. Spasenje je svakog čovjeka, dakle, Božje djelo i plod čovjeku po milosti darovane sposobnosti suradnje s Bogom. Temeljna struktura djelatnoga i odgovornoga spasenjskog ljudskog sudjelovanja u ostvarenju božanskoga poziva jesu vjera, nada i ljubav, razvijane u svakodnevnom životu, u riječima i djelima novoga stvorenja.

U tomu se kontekstu treba čitati nova knjiga talijanske teologinje Micheline Tenace, profesorice teološke antropologije na Papinskom sveučilištu Gregorijana u Rimu, naslovljena *Kršćanima se postaje. Dogma i život na prva tri koncila*.

Polazišna točka ove knjige jest zanimanje za antropološki nauk koji izvire iz prvih koncila te s njima povezanih crkvenih otaca. Ima li smisla govoriti o kršćanskom životu, koji se trajno *mijenja*, iz perspektive dogmi koje su po sebi *nepromjenjive*? Temeljna je nakana ovoga djela pokazati neraskidivu povezanost između onoga što je nepromjenjivo i onoga promjenjivog, između sadržaja vjere i čina vjere, između dogme i kršćanskoga života, a u duhu prisutnoga razdvajanja teorije i prakse možemo nadodati između *knjige* i *života*.

Zato je autoričina temeljna teza kako se dogma – posebice u svom trinitarnom i kristološkom sadržaju – i kršćanski život bitno slažu i podudaraju te jedno bez drugoga ne mogu, a temeljna metoda postaje čitanje s *vjerom* onih djela koje je *vjera* rađala u prvim stoljećima Crkve. U tim se stoljećima kršćanstvo razvija u uvjerenju kako se življena i isповjeđena vjera ne mogu međusobno odijeliti, te kako se samo tako kršćanstvo može živjeti kao Kristova apologija. Očinstvo se crkvenih otaca i sastoji u prenošenju života kao istine vjere i kao stila života. Snažan odjek u knjizi ima i činjenica kako u prvim stoljećima Crkve postoji bitna jednodušnost u razumijevanju kršćanskoga života utemeljena na smislu sakramenta krštenja, prvom sakramentu, izvoru i izričaju jedinstva Crkve i objave trojstvenoga misterija, u kojemu čovjek biva oslobođen istočnoga grijeha i postaje dijete Božje, pritjelovljen Kristu i Crkvi. Već krštenjem postaje razvidno kako život no-

vostvorenoga stvorenja objavljuje istinitost dogmi. U krajnjoj analizi, »nema druge dogme doli nužnosti susresti Isusa Krista, uskrsnuloga po Pismima i živoga po svjedočanstvu apostola, u zajednici koja je njegovo povijesno tijelo, tj. Crkva« (str. 24.).

Tenace nas upoznaje s povijesnim okolnostima sazivanja i tijeka Nicejskoga, Carigradskoga i Efeškoga koncila. U hermeneutici koncilskih i otačkih sadržaja ključno je razumijevanje prelasaka na prevlast ortodoksije (vjere) nad ortopraksijom (životom). Zavšetkom epohe mučeništva, sa slobodom kršćanstva, masovnim krštenjima i s tim povezanim traženjem povlastica, kršćanski život postaje manje važan od ispovijedanja prave vjere koja jamči jedinstvo (u Rimskom Carstvu). Kao pokušaji i pozivi nadilaženja nastale tenzije nastaju otačka djela u kojima se ujedinjuju vjera koncila i kršćanski život te u kojima nužnost otkrivanja vrijednosti dogmi postaje ključna za učvršćenje vjere i života. Prema ocima, kršćanstvo postaje značajno samo onda kad je ista doktrina i življena i formulirana.

Autorica nam približava i prividnu čar hereza onoga vremena. Tako je, primjerice, arijanizam, naglašavajući vjeru u jednoga Boga Oca i ne pridajući božanstvo naravi Sinu, naučavajući kako je Sin rođen u stvorenom redu i kako je primio božanstvo već kao biće (jedino) neposredno stvoreno od Oca, barem implicitno omogućavao imperatorima da se dožive u istom tipu stvorenoga božanstva. Pobožantvenjenje čovjeka

prema arijanizmu moguće je samo po modelu pobožantvenjenja Sina, koji u božanstvu nije jednak Ocu. Ne čudi da je arijanizam imao svoju čar u ono vrijeme i da je prouzrokovao ozbiljnu krizu. Teškoća krize prouzrokovane arijanizmom u pojedinim Crkvama postaje krizom cijele Crkve, a odluke jednoga koncila postaju odluke cijele Crkve. Nicejski sabor pojmom *homoousios* ispovijeda istobitnost Sina i Oca, njihovo jedinstvo u božanskoj naravi. Tenace pokazuje kako helenizaciji jezika vjere odgovara dehelenizacija sadržaja preuzetih izvanbiblijskih pojmova.

U metodologiji predstavljanja antropologije prvih koncila, autorica uvijek slijedi isti put: prvotno pokazuje globalni smisao pojedinoga koncila u kontekstu vjere, potom analizira izabrano djelo glavnoga protagonista koncila, kao primjer antropološkoga čitanja kristoloških dogmi, iz čega se na koncu izvode zaključci za aktualizaciju kršćanskoga života. Nakon Nicejskoga sabora i njegova naučavanja o istobitnosti Sina s Ocem, slijedi prikaz Atanazijeva djela *Antunova života* (4. st.), kao prvoga konkretnog izražaja nicejske vjere, u kojemu se opisuju etape sazrijevanja duhovnoga života sv. Antuna Pustinjaka, od mladosti posvećena asketskom životu. Njegov je život model Kristova djela ostvarena u stvorenju, odnosno model krsnoga poziva koji se sastoji u sudjelovanju na Kristovoj pobjedi nad svijetom, tj. nad idolatrijom, poganstvom i demonima, koji jedino u Kristu ne nalaze nikakvu popustljivost. Ovo

Atanazijevo djelo ilustrira temelje ne samo monaškoga, nego uopće kršćanskoga života koje je započelo krštenjem, odricanjem od Sotone, i odvija se u znaku uskrsnuća, objavljujući slavu, duhovnu borbu i pobjedu novoga stvorenja u Kristu, kao znak Božjega kraljevstva. Antun je antropološki primjer unutrašnje evangelizacije samoga sebe, odnosno uzor kršćanskoga života i radikalnosti koja izvire iz evanđelja i jedina obogaćuje život, a ostvaruje se sudjelovanjem na božanstvu utjelovljenoga Sina i nutarnjom borbom protiv grijeha u pustinji vlastitoga *ja*. Ova borba uvijek je Kristom podržana i s njim jedino treba biti motivirana.

Drugi dio knjige posvećen je Carigradskom koncilu i Baziliju, odnosno njegovu djelu *Duh Sveti*. Budući da Nicejski koncil nije pobliže razvijao nauk o božanstvu Duha Svetoga, ovu zadaću izvršio je Carigradski koncil, u čijoj pozadini stoji Bazilijev traktat o Duhu Svetomu. Prema Baziliju, za razumijevanje božanstva Duha Svetoga važno je iskustvo preporođenja u krštenju. Duh je onaj koji nas čini kršćanima, on je tvorac našega pobožanstvenjenja i obnovitelj ljepote stvorenja. On je uvijek prisutan u čovjeku, ali djeluje prema njegovoj otvorenosti i suradnji. Kršćanin, kao suradnik Božji, djeluje po primljenoj karizmi u zajedništvu s karizmama Crkve. Novo je stvorenje takvo jer u sebi nosi Duha Svetoga, odnosno postaje sposobno donijeti plodove Duha, postaje duhovan čovjek. Možemo reći kako prema Bazili-

ju cilj kršćanskoga života nije (samo) *imitatio Christi* nego život u Kristu i pobožanstvenjenje po Duhu. U duhu istoga koncila, Tenace promišlja nad osam homilija sv. Grgura Nisanskoga o blaženstvima, osvjetljavajući *kako* se živi jedan kršćanski život. Grgurovi komentari blaženstava jedinstven su primjer onoga vremena, budući da oni nisu posvećivali zasebna djela blaženstvima. Dok Atanazije polazi od inkarnacije, Grgur se koncentira na čovjekov uspon prema božanskom. Cilj ljudskoga života jest sličnost s Bogom koja je započela već s krštenjem. Krštenje, koje nas suobličuje Kristu, početak je ostvarenja obećanoga spasenja. Prema tomu, blaženstva nisu samo nagrada, nego već i plod kršćanske inicijacije, forma ljudskoga suobličenja Kristu.

Svoju analizu Efeškoga sabora u antropološkom ključu Tenace donosi u trećemu dijelu knjige. Efeški sabor naučava kako je *Theotokos* ispravan naslov Blažene Djevice Marije, nasuprot *Anthropotokos* i *Kristothokos*, odnosno hereze pripisane Nestoriju prema kojoj u Kristu postoje dva sina, božanski Logos i čovjek Isus, koji je, u adopcionističkoj viziji, hram Logosa. Dakle, unija Logosa i Isusa bila bi samo vanjska i moralna, unija po milosti. Terminologija otkriva Nestorijevu nemogućnost razlikovanja između pobožanstvenjenoga stvorenja i božanske osobe. Koncil proglašava dogmom ono što je već vjerovano u Crkvi i ono što je na poseban način naučavao Ćiril Aleksandrijski: Marija je majka osobe Isusa Krista, majka

božanske osobe koja je uzela njezinu ljudsku narav, majka koja je čovjekom rodila Boga Logosa. Priznavajući kako je Marijin suradnički doprinos plod Duha Svetoga dovodi do prepoznavanja dostojanstva stvorenja koje u svojoj slobodi prima Duha. U Mariji sloboda i milost čine plodnim njezino djevičanstvo. U nastavku Tenace donosi jedan svoj već ranije objavljeni članak o Marijinu suradničkom odnosu s božanskim osobama, između ostaloga zaključujući kako autentično i teološko slavljenje Duha treba hraniti veće čašćenje Bogorodice, otvarajući se još više prema trinitarnom razumijevanju marijanskih dogmi. U završnom dijelu Tenace se osvrće na Kasijana, monaha koji u sebi ujedinjuje istočnu i zapadnu tradiciju, budući da grčku misao izriče u latinskom svijetu, a zbog čega su ga neki razumijevali kao onoga koji dijeli stavove s Pelagijem. Na bazi njegove duhovne antropologije Tenace pokazuje kako je Kasijan svoju antropologiju ponajviše razvijao polazeći od shvaćanja čovjeka kao slike Božje, tj. stvorenja trajno pozvana na sudjelovanje na božanskomu životu. Unatoč ljudskoj grješnosti, ova milost nije izbrisana. Zato Kasijan piše o razlikovanju duhova, odnosno vrlini otkrivanja koja misao dolazi od Boga, a koja od zloduha, te o čovjekovoj odgovornosti za vlastito spasenje i o njegovoj realnoj i dinamičnoj sposobnosti surađivanja s Božjom milošću, gdje posebno mjesto zauzima nutarnji duhovni boj protiv osam zlih strasti.

U Dodatku knjizi, u suradnji s Tomasom Szymczakom, Tenace donosi tali-

janski prijevod *Prve homilije* o postanku čovjeka sv. Bazilija Cezarejskoga s kratkim uvodom.

Iako djelo završava zaključkom, šteta što se autorica u njemu fokusira samo na završni dio djela, bez iznošenja ključnih misli u svjetlu cijeloga rada i početno iznesenih nakana i teza. Istaknut ćemo sada neke vrijednosti ovog djela za suvremenu teologiju i duhovnost. Prije svega, ta se vrijednost otkriva u isticanju nužne međusobne upućenosti vjere i života, teologije i iskustva, knjige i prakse. I to preko velikoga izleta u prošlost, na izvore, ne radi konstruiranja teološke arheologije ili jednostavnoga istraživanja povijesti Crkve, nego kao korak stalne obnove teologije putem otkrivanja onoga što su vjernici prvih stoljeća slušali od svojih pastira. U tomu kontekstu razumijemo obilno navođenje citata iz djela crkvenih otaca. Djelo je zato poticaj ponovnom otkrivanju vrijednosti *starih* koncila, možda izgubljene u naglašavanju novosti zadnjega koncila, te otkrivanja antropoloških sadržaja skrivenih ili eksplicitno izraženih u dogmi prvih koncila. Vrijednost djela je svakako i povezanost teološkoga govora o Kristu, Duhu, Crkvi, Djevici Mariji i čovjeku. Posebno je uspjelo u pokušaju povezivanja antropologije, mariologije i pneumatologije u promišljanju dogmatskoga karaktera otačkih spisa, gdje postaje razvidno kako je zaborav Djevice Marije u teologiji i životu kršćanina ujedno i zaborav Duha te zaborav spašenosti čovjeka. Cijelim djelom dominira au-

toričina pozitivna i dinamična vizija čovjeka prema kojoj čovjek, unatoč svemu, nikad ne ostaje posve lišen svojega božanskog poziva da bude slika Božja, trajno prozvan razvijati svoju sličnost s Bogom. U toj se viziji točnije shvaćaju stvarnost ljudskoga grijeha i vrijednost duhovne borbe. Predstavljeno djelo pisano je u ekumenskoj osjetljivosti, pod pretpostavkom kako se temeljna razlika među kršćanima očituje ne u administrativnim pitanjima (papin primat) ili teološkim (*Filioque*), nego je napose antropološke naravi i stoji u različitim odgovorima na pitanje tko je čovjek. Posebnu vrijednost rada u kontekstu suvremene teologije i duhovnosti otkrivamo u prikazivanju vrijednosti i nužnosti ljudske suradnje u spasenju kao dara i zadataka milosti i slobode te promišljanju važnosti sakramenta krštenja kao početka ostvarivanja spasenja kršćanskoga života, uvijek u vjeri koja je življena i izražena.

Boris Vulić

Magnus Striet – Jan-Heiner Tück

*Erlösung auf Golgota? Der
Opfertod Jesu im Streit
der Interpretationen,*

– Herder, Freiburg - Basel - Wien,
2012., 179 str.

Neoskolastička teologija razdvajala je kristologiju od soteriologije, postojali su odvojeni traktati za kristologiju i za soteriologiju. Kristologija se tako bavi-

la isključivo pitanjem Isusa Krista kao osobe u sebi, a soteriologija pitanjem spasenja, koje se tiče nas. Tako je Krist kao osoba u sebi (ontološka kristologija) ostala apstraktna, nije se uviđalo kakve veze svojstva Isusa Krista imaju s nama. S druge pak strane, u soteriologiji, odvojenoj od kristologije, prevladavao je isključivo naglasak na čovjekovoj grješnosti i na njegovoj potrebitosti spasenja. Dobivao se dojam kao da Isus Krist nije ništa drugo doli spasitelj, otkupitelj. Postkoncilska je teologija zato s pravom ispravila tako neprihvatljivo razdvajanje, ali je zato stvorila druge probleme. Kristologija je dobila toliku prevagu da je soteriologija gotovo u cijelosti nestala iz obzora teoloških promišljanja. Htjelo se Krista predstaviti kao prijatelja, suputnika čovjekova, a ne kao spasitelja i otkupitelja, jer se to kao, tako su nas podučavali određeni teolozi, suprotstavlja osjećaju modernoga čovjeka koji sve želi biti, samo ne otkupljen i spašen. Tako smo se našli u situaciji gdje je pojam spasenja i otkupljenja nestao iz kršćanske svijesti. Potom su nas neki drugi filozofi i teolozi upozorili da su i drugi soteriološki pojmovi također vrlo opasni, primjerice žrtva, zadovoljština. Jer, tako se misli, i ti su pojmovi neprikladni za današnjega čovjeka, jer se poziva čovjeka na neku vrstu duhovnoga mazohizma, ništi se njegova autonomija, čini ga se ovisnim o Bogu i Crkvi. Posebno se ovaj zadnji argument uvijek iznova ponavlja, u smislu da Crkva ima potrebu stvarati u čovjeku svijest o grješnosti kako bi lakše mogla zavladata takvim podije-